

Lagning av avlopp vid Bjälbo tull

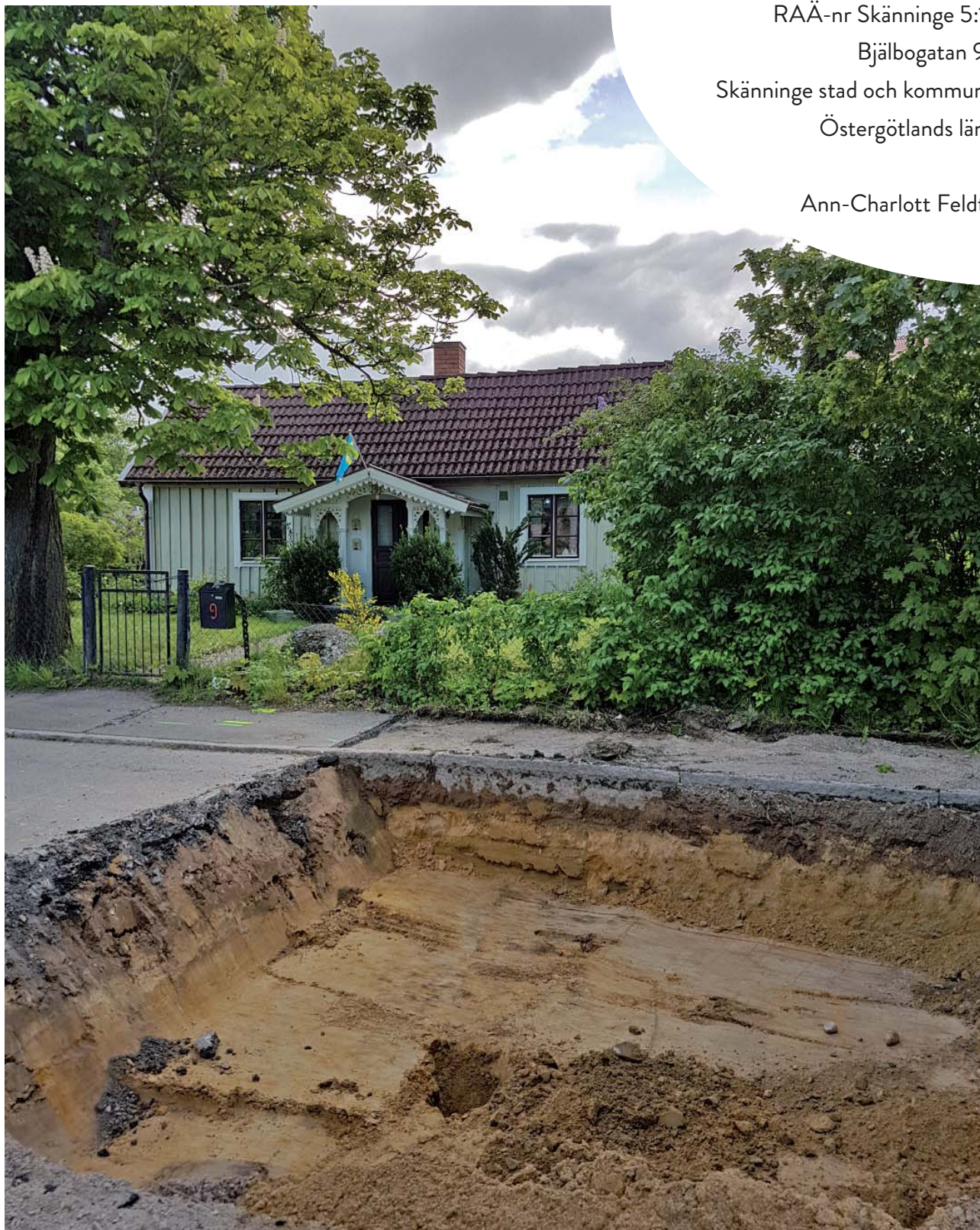
RAÄ-nr Skänninge 5:1

Bjälbogatan 9

Skänninge stad och kommun

Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

Lagning av avlopp vid Bjälbo tull

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte och frågeställningar	5
Metod och dokumentation	5
Undersökningsresultat	6
Referenser	7
Tekniska uppgifter	8

*Omslagsbild: Bjälbogatan 9 med schaktet nedtill i bild.
Foto Ann-Charlott Feldt, ÖM.*

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

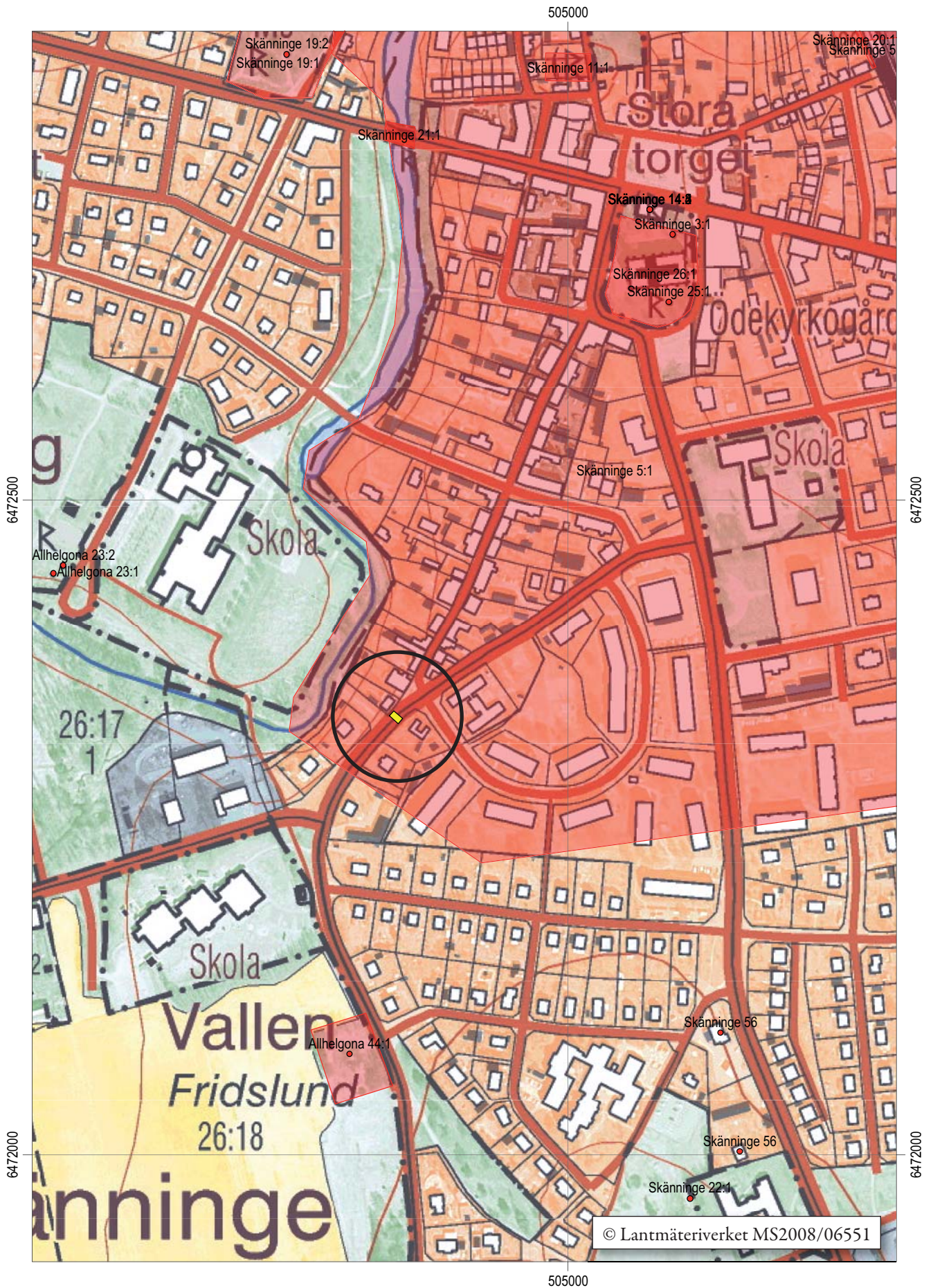
Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

I samband med schaktning för att laga en avloppsledning i Bjälbogatan (till Bjälbogatan 9/kv Vallen 13) i Skänninge, utfördes en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arbetet omfattade ett ca 9 m långt och 5 m brett schakt som grävdes i utkanten av Skänninges medeltida och tidigmoderna stadsområde, RAA-nr Skänninge 5:1. Schaktet berörde endast sentida bärlager, äldre schaktfyllningar och den naturliga undergrunden.

Ann-Charlott Feldt
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:4 000.

Inledning

Den arkeologiska undersökningen utfördes som en schaktningsövervakning med anledning av lagning av en avloppsledning i Bjälbogatan (till Bjälbogatan 9/kv Vallen 13) i Skänninge. Undersökningen omfattade ett 9 m långt och 5 m brett schakt som grävdes tvärs över Bjälbogatan i utkanten av Skänninges medeltida och tidigmoderna stadsområde, RAÄ-nr Skänninge 5:1 (L2010:586).

Den arkeologiska undersökningen i fält utfördes 2019-05-28 efter beslut av Länsstyrelsen Östergötland. Ansvarig för fält- och rapportarbete är undertecknad. Mjölby kommun stod för de arkeologiska kostnaderna.

Områdesbeskrivning

Staden Skänninge ligger centralt i ett öppet jordbrukslandskap. Staden tycks ha vuxit fram successivt under 1000- och 1100-talen och omnämns första gången år 1178. Troligen växte staden fram i anslutning till ett par storgårdar invid ett vadställe och en marknadsplats. Förekomsten av två tidiga kyrkor, S:t Martin och Allhelgona, samt ett stort antal runstenar i närområdet

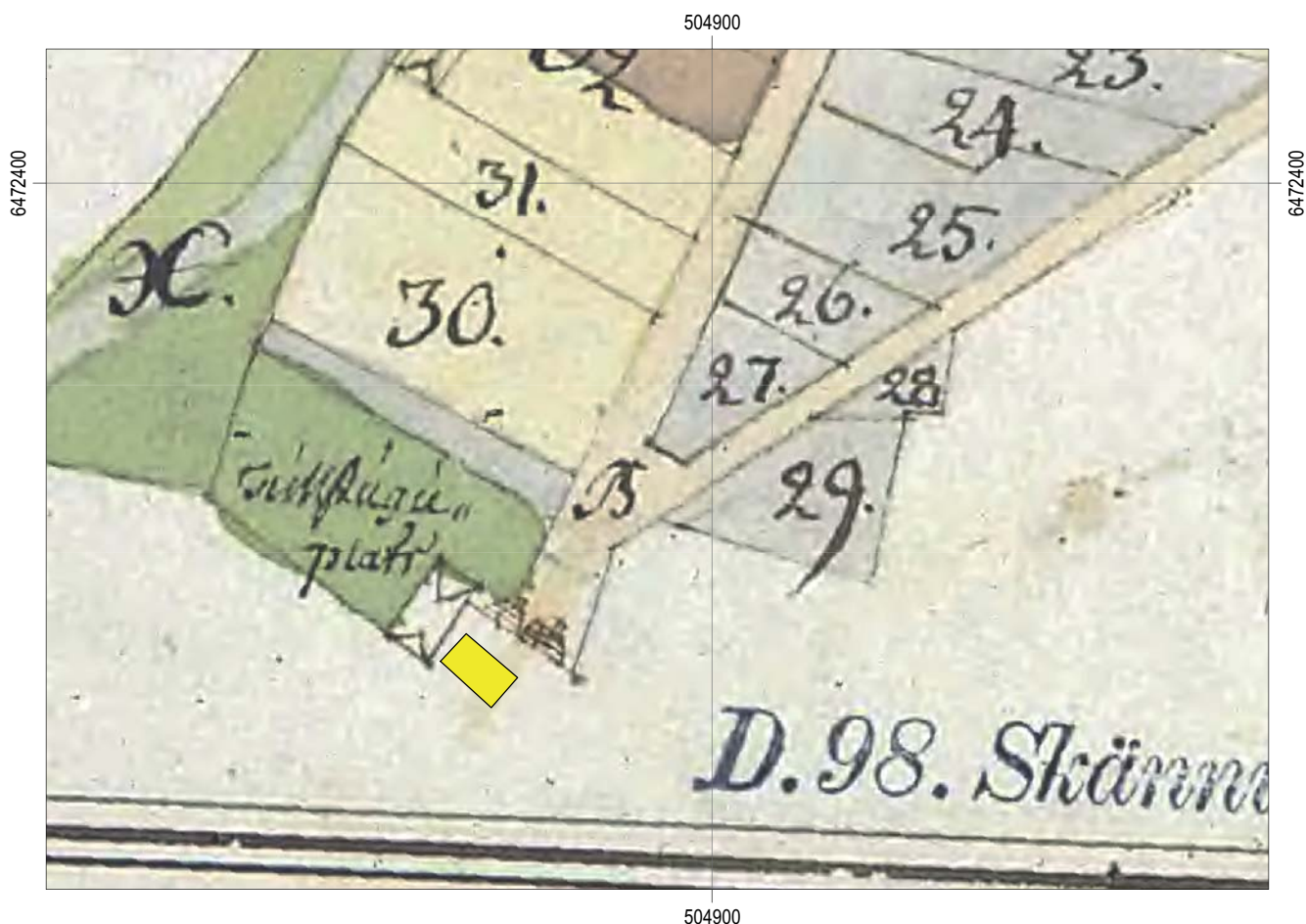
pekar på att orten tidigt var en plats av betydelse (Feldt 2004; Hedvall m fl 2013).

Skänninge nådde sin höjdpunkt under senare delen av 1200-talet och 1300-talet. 1400-talet innebar en stark tillbakagång för staden i takt med att Vadstena fick en allt starkare ställning. Ett par stora bränder under 1400-talet bidrog sannolikt till nedgången. Under 1500-talet verkar Skänninge närmast haft karaktär av förstörd bondby med enstaka specialiserade näringar (Feldt 2004; Hasselmo 1983; Hedvall m fl 2013).

Begränsningarna för den medeltida staden är otydliga. Undersökningar i stadens utkanter under 1990-talet och 2000-talet har visat att tidigmedeltida lämningar finns långt utanför det område som tidigare ansetts utgöra det medeltida stadsområdet RAÄ 5 (Feldt 2004; Hedvall m fl 2013).

Undersökningsområdet var beläget i den södra delen av det medeltida Skänninge, direkt utanför Södra tullen, som även kallas Smålandstullen, Follingstullen och Bjälbotullen. Här fanns sannolikt en tullstuga redan på 1660-talet (Bengtsson 1998:178).

1700-talskartorna över Skänninge, den ena från 1713 (LMS D98-1:5, LMS A24:91) och den andra från 1795 (LMS D98-1:8), visar båda att tullen var placerad

Figur 3. Rektifierat utsnitt ur stadskartan från år 1795 (LMS D98-1:8) med läget för det aktuella schaktet markerat. Skala 1:1000.

i sydligaste delen av nuvarande kvarteret Tullnären 25. På 1713 års karta finns en långsmal tomt utmed gatan markerad, vilken beskrivs som "Tullstugan wijd Follings porten står een del på stadzwal". På 1795 års stadskarta har tre olika byggnader ritats in på tullstugans plats.

Arkeologiska undersökningar i närområdet

Den nu aktuella undersökningen ansluter i sin nordvästra del till en undersökning i gångvägen direkt sydväst om kv Tullnären 25 (Feldt 2013). Där framkom en stenläggning på 0,6 m djup närmast Bjälbogatan. Stenläggningen kunde följas på en ca 10 m lång sträcka. Vid Vallens förskola på Lilla Vallgatan, strax öster om det nu aktuella schaktet, har sandiga kultur-/odlingslager som överlagrade flera gropar påträffats (Feldt 2005).

Vid schaktning för VA i korsningen Follingegatan - Bjälbogatan framkom bl a en senmedeltida stenläggning på 1,2 m djup (Feldt & Lindberg 2002). Över stenläggningen fanns flerskiktade kulturlager.

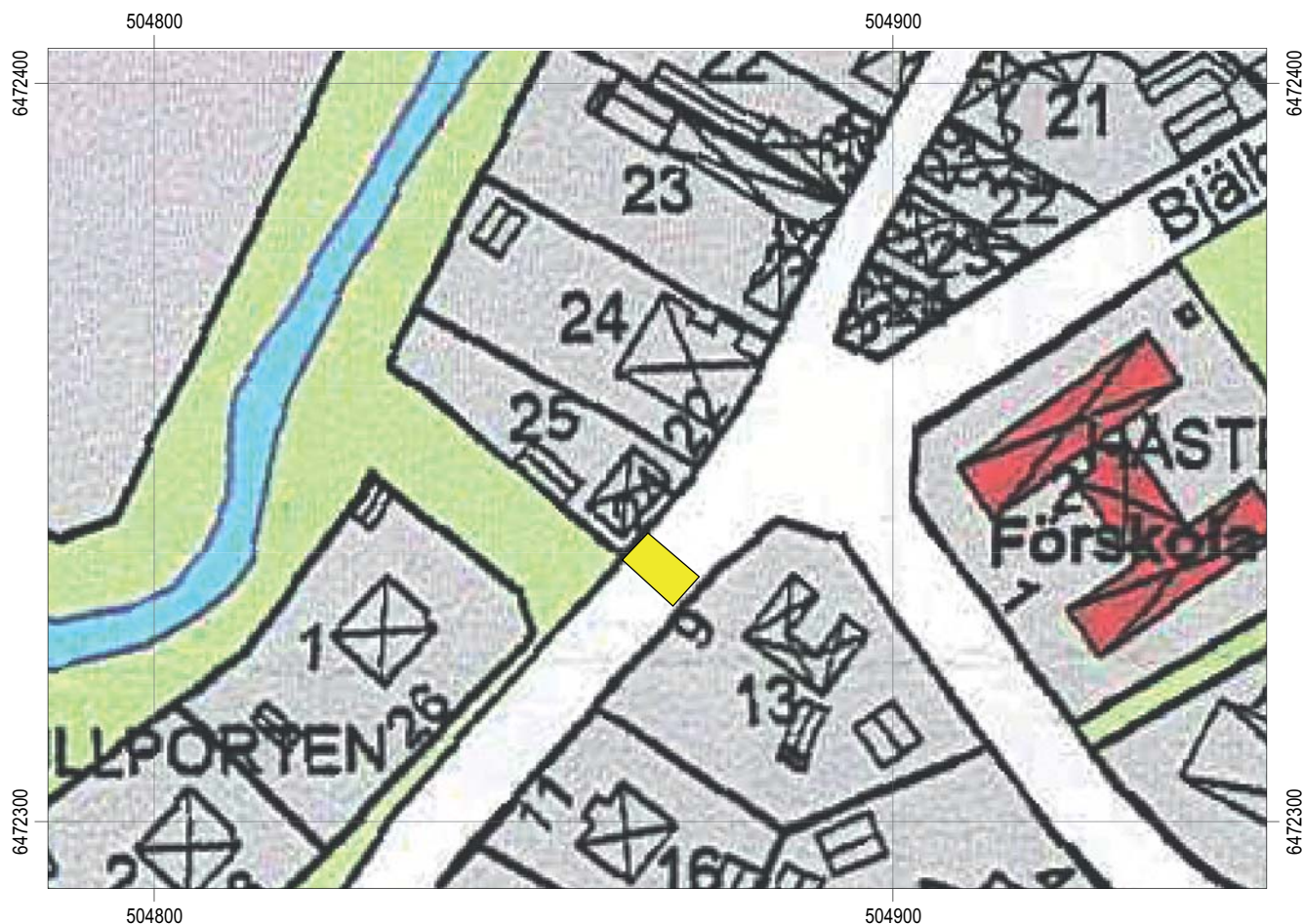
Syfte och frågeställningar

Undersökningens övergripande syfte var att tillse att eventuella fornlämningar berördes så lite som möjligt av arbetet. De lämningar som påträffades skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Resultatet är avsett att kunna ligga till grund dels för Länsstyrelsen bedömning av kunskapspotentialen inför eventuella kommande beslut, dels för exploatörens vidare planering.

Då undersökningen utfördes efter *Generellt förfrågningsunderlag* från Länsstyrelsen Östergötland och *Bekräftelse med kostnadsberäkning* från Östergötlands museum, formulerades inga detaljerade frågeställningar inför fältarbetet. Undersökningsområdets läge i utkanten av Skänninge gör det dock intressant för frågor rörande verksamheter stadens utkantsområden.

Metod och dokumentation

Den arkeologiska undersökningen utfördes i form av en schaktövervakning. Schaktet dokumenterades genom inmätning, beskrivning och digital fotografering. Inga analyser har utförts. Inga föremål togs tillvara vid undersökningen.

Figur 4. Utsnitt ur adresskartan över Skänninge med schaktet inritat. Skala 1:1000.

Undersökningsresultat

Ett fem meter brett schakt öppnades tvärs över Bjälbogatan. Detta grävdes skiktvis med maskin ner till orörd undergrund som här utgörs av finsand. Lagerföljden i gatan bestod av asfalt, två skikt av sentida bärlager och därunder orörd sand. Den orörda sanden var ställvis genomgrävd av moderna ledningsschakt, däribland schaktet för den aktuella avloppsledningen.

Det framkom inga lämningar som skulle kunna kopplas till stenläggningen som påträffadts direkt nordväst därom (Feldt 2013). Då varken odlingslager eller äldre spår av landsvägen kunde ses, är det troligt att alla sådana lämningar schaktats bort i samband med sentida vägarbeten.

Figur 5. Schaktet sett från nordväst. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖM.

Referenser

Bengtsson R. 1998. *Vid stadens hank och stör. Tullstugor, portar och bommar i svenska städer 1622-1810*. Västerås.

Feldt A-C. 2004. *Före staden. Preurbana lämningar i Skänninge*. C-uppsats. Institutionen för Arkeologi och Antik historia. Uppsala Universitet.

Feldt A-C. 2005. *Kulturlager i Skänninges södra utkanter. Vallens förskola*. Arkeologisk förundersökning, RAÄ 5. Kv Hästen/Lilla Vallgatan 1, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2005:91.

Feldt A-C. 2013. *En trasig ledning mellan Bjällbogatan och Skenaån*. Arkeologisk förundersökning, RAÄ 5. Mellan kv Tullnären 25 och Tullporten 1, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Östergötlands museum. Rapport 2013:77.

Feldt A-C & Lindberg M. 2002. *Follingegatan - Bjällbogatan*. Arkeologisk förundersökning. Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Östergötlands länsmuseum. Rapport 55:2002.

Hasselmo M. 1983. *Skänninge, Medeltidsstaden 40*, Riksantikvarieämbetets Rapport. Stockholm.

Hedvall R, Lindeblad K & Menander H (red). 2013. *Borgare, bröder och bönder. Arkeologiska perspektiv på Skänninges äldre historia*. Riksantikvarieämbetet.

Kartmaterial Lantmäteristyrelsens arkiv

Akt D98-1:5. Tomtmätning 1713. Skänninge stad. Östergötlands län.

Akt A24:91. Beskrivning till 1713 års karta. Skänninge stad, Östergötlands län

Akt D98-1:8. Mätning 1795. Skänninge stad. Östergötlands län.

Tekniska uppgifter

Fastighet	Bjälbogatan 9 vid kv Vallen 13
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	RAÄ-nr Skänninge 5:1 (L2010:586)
Fastighetskartans blad	64F 7a SV
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Lst beslut	2019-05-24
Lst dnr	431-7509-19
Lst handläggare	Göran Gruber
ÖLM dnr	0162/19
ÖLM konto	001226
Uppdragsgivare	Länsstyrelsen Östergötland
Kostnadsansvarig	Mjölby kommun
Projektledare	Ann-Charlott Feldt
Personal	-
Fältarbete	2018-05-28
Totalt undersöktes	Ca 45 m ²
Foto	Digitala bilder
Fynd	Nej
Analyser	Nej
Grafik	Ann-Charlott Feldt
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273 Rapport 2019:38 © Östergötlands museum

I samband med schaktning för att laga en avloppsledning i Bjälbogatan (till Bjälbogatan 9/kv Vallen 13) i Skänninge, utfördes en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arbetet omfattade ett ca 45 m² stort schakt som grävdes i utkanten av Skänninges medeltida och tidigmoderna stadsområde, RAÄ-nr Skänninge 5:1. Schaktet berörde endast sentida bärlager, äldre schaktfyllningar och den naturliga undergrunden.

ISSN 1403-9273
Rapport 2019:38